

DEMOGRAFSKA UVJETOVANOST NOVIH IZBORNIH GRANICA I PARLAMENTARNI ISHODI: PRIMJER IV. IZBORNE JEDINICE

DEMOGRAPHIC CONDITIONALITY OF THE NEW ELECTORAL BOUNDARIES AND PARLIAMENTARY OUTCOMES: THE EXAMPLE OF THE IV CONSTITUENCY

Monika KOMUŠANAC

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu
Borongajska cesta 83d, 10 000 Zagreb
mkomusana@fhs.hr

Received/Primljeno: 1. 10. 2024.

Accepted/Prihvaćeno: 19. 11. 2024.

Original scientific paper/Izvorni znanstveni rad

UDK / UDC: 324(497.5)"2020/2024"

316.4:314.114(497.5)"20"

Petar FELETAR

Fakultet prometnih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
petar.feletar@fpz.unizg.hr

SAŽETAK

Cilj je rada, na temelju rezultata održanih izbora za zastupnike u Hrvatski sabor 2020. i 2024. godine, utvrditi prostornu dimenziju izbornoga uspjeha u IV. izbornoj jedinici. Prema udjelima osvojenih glasova 2024., utvrđuje se izrazita dominacija HDZ-ove koalicije koja je osvojila 64 od ukupno 76 JLS u IV. izbornoj jedinici. U usporedbi s 2020. godinom, relativni izborni pobjednik je u većini JLS ostao nepromijenjen u odnosu na parlamentarni ciklus 2020. Tradicionalna dihotomijska podjela na HDZ i SDP u IV. izbornoj jedinici slabi od istoka prema zapada, dok fragmentiranost biračkoga tijela raste u istom smjeru. Dio Koprivničko-križevačke županije koji od 2023. pripada IV. izbornoj jedinici je u političkom smislu heterogeniji zbog jačanja novih političkih opcija, nasuprot tradicionalno homogenom prostoru Osječko-baranjske i Virovitičko-podravske županije s visokopostotnom dominacijom desnih političkih stranaka predvođenih HDZ-om. Primjenom D'Hondtove metode raspodjele glasova u parlamentarne mandate, simulirao se izborni ishod lista, primjenjujući njihov ostvareni rezultat 2024. na stare granice (do 2023. godine). Simulacijski parametri pokazuju kako bi se konačni izborni ishod u IV. izbornoj jedinici promijenio samo za vodeće stranke, u ovom slučaju u korist HDZ-ove koalicije (jedan mandat više), a na štetu SDP-ove koalicije (jedan mandat manje). Drugim riječima, koalicija predvođena SDP-om je u IV. izbornoj jedinici bila najveći dobitnik prostorne korekcije izbornih granica, dok su spomenute promjene najmanje pogodovale koaliciji s najboljim apsolutnim i relativnim rezultatom, tj. HDZ-ovoj koaliciji.

Ključne riječi: D'Hondtova metoda; IV. izborna jedinica, izbori; razmjernost; simulacija.

Key words: D'Hondt method; IV. constituency, elections; proportionality; simulation.

UVOD

Novi model izbornih jedinica za izbor zastupnika u Hrvatski sabor usvojen je u listopadu 2023. godine. Reformi izbornoga zakonodavstva prethodila je odluka Ustavnoga suda Republike Hrvatske donesena u ožujku 2023. godine o nužnim izmjenama postojećih izbornih granica, a prema načelu pro-

sječnoga broja birača koji imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj i sukladno zakonski dozvoljenom odstupanju broja birača u pojedinoj izbornoj jedinici od +/- 5 %. Analiza podataka Državnoga izbornoga povjerenstva i Ministarstva pravosuđa i uprave RH, ukazuje da je jednakost biračkoga prava u posljednjih nekoliko izbornih ciklusa znatno narušena i primjetne su velike razlike u prosječnom broju birača, zbog čega dolazi do nesrazmjera u vrijednosti glasova birača među izbornim jedinicama. Uzroci narušavanja načela jednake težine glasova su demografske naravi, vezani uz nepovoljne strukturne i dinamične procese kroz koje prolazi domicilna populacija, prije svega starenje stanovništva i iseljavanje iz Hrvatske. Intenzitet navedenih procesa, osim što uzrokuje velike razlike u broju birača, utječe i na utjecaj svakoga pojedinoga birača na izborni postupak. Rezultati parlamentarnih izbora 2015., 2016. i 2020. godine su potvrdili kako biračko pravo (glas) ima najveću težinu (vrijednost) u slavonskim izbornim jedinicama, a najmanju u Dalmaciji (DIP, 2024). Pritom su najveća odstupanja utvrđena u IV. izbornoj jedinici koja je imala čak 14,98 % manje birača u odnosu na prosječan broj birača (Vlada RH, 2023), pa je i biračko pravo u toj izbornoj jedinici, prije izborne reforme, imalo najveću vrijednost. IV. izborna jedinica je do 2023. godine obuhvaćala područje Virovitičko-podravske i Osječko-baranjske županije, dok se modifikacija granica ove izborne jedinice odnosi na uključivanje dijela Koprivničko-križevačke županije navedenom prostoru (Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor NN 114/23, 125/23).

Cilj je rada, na temelju rezultata održanih izbora za zastupnike u Hrvatski sabor 2020. i 2024. godine, utvrditi prostornu dimenziju izbornoga uspjeha najvećih stranaka i razlike u relativnom izbornom rezultatu u IV. izbornoj jedinici. Nadalje, primjenom D'Hondtove metode raspodjele glasova u parlamentarne mandate, simulirat će se izborni ishod lista/stranaka, primjenjujući njihov ostvareni rezultat 2024. na stare granice (do 2023. godine). Osnovni istraživački zadatak jest usporediti stari i novi model granica IV. izborne jedinice te objasniti utjecaj promjena granica na broj ostvarenih mandata stranaka/lista. Time će se odgovoriti na pitanje doprinosi li novi izborni obuhvat ravnomjernijoj zastupljenosti glasova birača u IV. izbornoj jedinici te kojim političkim opcijama pogoduje.

U radu će se koristiti osnovne statističko-analičke metode, metode prostorne vizualizacije te posebne metode koje se primjenjuju u demografiji izbora (npr. metode najvećega broja, Gallagherov indeks, pokazatelji razmjernosti i sl.).

METODOLOŠKI PRISTUP

Metodološki pristup u radu temelji se na nekoliko dimenzija, a sukladno prethodno navedenim istraživačkim pitanjima i zadacima. Novi Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor koji je stupio na snagu početkom studenoga 2023. godine (NN 114/23, 125/23), po prvi puta je primijenjen na parlamentarnim izborima održanim 17. travnja 2024. godine. Iako se kod određivanja izbornih jedinica preporučuje pratiti granice administrativne podjele RH, zbog specifičnoga oblika teritorija RH i razlika u ukupnom demografskom i biračkom potencijalu, prostorni obuhvat izbornih jedinica najčešće uključuje jednu ili dvije županije u cijelosti te dijelove drugih županija (pojedini gradovi i/ili općine). Prema modelu izbornih jedinica koji je u primjeni bio od 1999. do 2023. godine, IV. izborna jedinica obuhvaćala je Virovitičko-podravsku i Osječko-baranjsku županiju u cijelosti, a navedenim su županijama prema Zakonu o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor (NN 114/23, 125/23; čl. 5), priključeni dijelovi Koprivničko-križevačke županije (gradovi Đurđevac i Koprivnica te općine Drnje, Đelekovec, Ferdinandovac, Gola, Hlebine, Kalinovac, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete i Virje), koja ja u cijelosti pripadala II. izbornoj jedinici. Prostorni obuhvat istraživanja prikazan je na Slici 1.

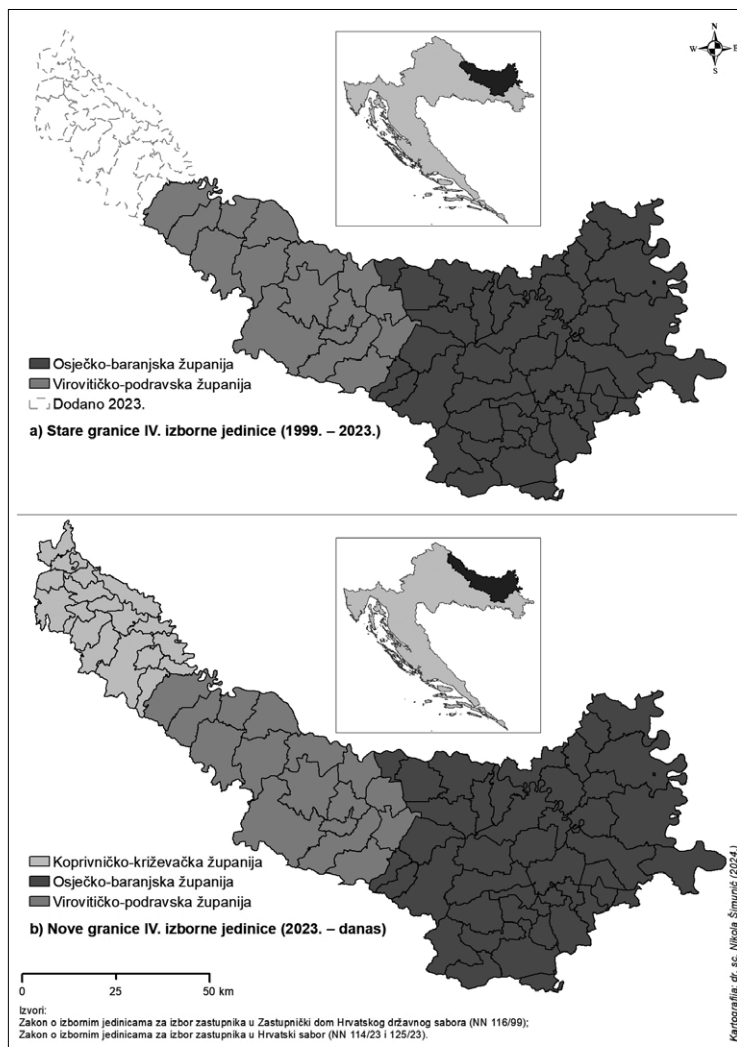
Početni analitički postupak obuhvaćao je izradu i uređivanje baze podataka s rezultatima parlamentarnih izbora 2020. i 2024. godine na prostornoj razini, tj. razini jedinica lokalne i regionalne samouprave (JLS) koje su pripadale (do 2023.) i koje trenutno pripadaju IV. izbornoj jedinici (od 2023.). Podatci za 2020. su preuzeti iz arhive Državnoga izbornoga povjerenstva Republike Hrvatske (u nastavku: DIP RH), dok su podatci za 2024. izvezeni iz interaktivnoga prikaza dostupnoga na službenoj mrežnoj stranici DIP-a (www.izbori.hr).

Primjenom statističkih funkcija u mrežnom softveru za proračunske i zaokretne tablice, stvorena je osnova za izračun, sintezu i analizu prostornih serija podataka. Prikupljali su se osnovni podatci o izborima; broj birača, izlaznost te rezultati svih kandidacijskih stranaka/lista (apsolutni i relativni), na razini županija, gradova i općina i kumulativno, na razini izborne jedinice. Temeljni zaključci prostornih obrazaca biračkih preferencija prikazani su različitim metodama prostorne vizualizacije u ArcGisu te jednostavnim tabličnim prikazima. Simulacija realnih (ostvarenih) rezultata 2024. na prethodno važeće granice IV. izborne jedinice provedena je tzv. D'Hondtovom metodom raspodjele glasova u parlamentarne mandate koja se vrlo često primjenjuje u izbornim zakonodavstvima brojnih europskih država, pa tako i Hrvatske.

D'Hondtov postupak ubraja se u metode najvećega broja ili tzv. djelatelske metode, s obzirom da se broj mandata određuje odnosom apsolutnoga broja glasova i utvrđenim nizom djelatelja te specifičnim pravilima rangiranja dobivenih količnika (Kasapović, 2003). Tom metodom testirala se hipoteza hoće li tzv. proširenje granica IV. izborne jedinice, utjecati na drugačiji izborni ishod i raspodjelu mandata. Simulacijski prikaz će pokazati kojim strankama, sukladno ostvarenim rezultatima 2024., više pogoduje stara izborna podjela, a kojima manje, u kontekstu stjecanja ili gubitka zastupničkoga mandata. Načelo razmjernosti važan je element izbornih sustava, a označava odnos (razliku) između udjela ostvarenih glasova i udjela osvojenih mjesta (Sever, 2016). Za procjenu razmjernosti izbora 2020. i 2024. korištena je posebna statističko-analička metoda, tzv. Gallagherov indeks ili indeks najmanjih kvadrata (*least squares index*), čije se vrijednosti interpretiraju u rasponu od 0 do 100 (što je manji to je odnos razmjerniji i obrnuto).

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Izborni sustav Hrvatske je od njene samostalnosti 1991. do danas doživio brojne zakonodavne promjene. Iako primarno takve studije pripadaju politološkom i pravnom području, razumijevanje osnovnih elemenata izbornoga sustava koji je u primjeni u Republici Hrvatskoj nužna je pretpostavka analize samih parlamentarnih izbora. Hrvatskim parlamentarnim izbornim sustavom, njegovim začetcima, promjenama i razvojem bavili su se autori: Deran-Antoljak, Š. (1992), Kasapović, M. (1993., 2001., 2003.), Podolnjak, R. (2012) i dr. Nadalje, veličina i prekrivanje izbornih jedinica (izborna geometrija)



Slika 1. Usporedba granica IV. izborne jedinice do 2023. i od 2023. godine

smatra se ključnim aspektom koji može značajno promijeniti izborni ishod (Raos, 2023). Modelima izbornih jedinica u Hrvatskoj i suvremenim izbornim inženjeringom bavili su se primjerice Podolnjak, R. (2013), Žugaj, M. i Šterc, S. (2016), Raos, V. (2023) i drugi.

Analize sustava razmjernoga predstavništva, osobito mehanizama preračunavanja glasova u mandata, predmet su istraživanja brojnih autora kojima je primarni interes kvantifikacija razmjernosti u izbornim ciklusima Hrvatske kao što su: Palić, M. (2012), Nikić Čakar D. i Čular, G. (2022), Sever, M. (2016) i dr. Mjerenje disproporcionalnosti (nerazmjernosti) u izbornim sustavima kompleksan je proces, ne samo u matematičkom nego i u funkcionalnom smislu. Glavni uzroci disproporcionalnosti mogu se svrstati u četiri skupine: distribucija glasova među strankama/listama, utjecaj izbornih granica, manipulacija granicama u političke svrhe te visina izbornoga praga (Gallagher, 1991: 43). Komparativne prikaze različitih izbornih sustava i matematičkih izbornih mehanizama u Europi, sintetiziraju autori Gallagher i Mitchell (2018) te Weiner i Teitelbaum (2001). Spomenuti autori naglašavaju važnost kvantifikacije izbornih, demografskih i političkih promjena, za pozicioniranje i etabliranje tzv. političke demografije. Iako se često politička demografija izjednačava s izbornom demografijom, među njima postoji razlika koja proizlazi iz dosadašnjih definicija i izborna-demografskih studija, ali i iz principa izdvajanja znanstvenih disciplina i poddisciplina (Komušanac i Šterc, 2010). Weiner i Teitelbaum (2001: 10-22) definiraju političku demografiju kao vrstu posebnih demografija, a koja proučava utjecaje demografskih varijabli na političku stabilnost. S druge strane, izborna demografija bi prema svojoj identifikaciji bila uže problemsko područje usmjereno na demografsku dimenziju izbora, tj. utjecaje demografskih promjena i procesa na izborni ishod (Herrero, 1991).

S obzirom na postavljene istraživačke ciljeve, rad će se, između ostaloga, baviti i prostornom razinom odvijanja izbora na odabranom primjeru IV. izborne jedinice (2020. i 2024.). Dosadašnja istraživanja izbornih ciklusa u Hrvatskoj oslanjaju se primarno na analize rezultata parlamentarnih izbora na nacionalnoj (državnoj) razini, dok je primjetan izostanak radova iz područja regionalne izborne demografije. Članci koji su dostupni na portalima, a koji su vezani uz pojedine regije, uglavnom su popularnoga karaktera i svedeni na ispitivanja javnoga mnijenja o preferencijama birača te položaju i zastupljenosti regionalnih stranaka (u okviru regije i na nacionalnoj razini). Političkim i administrativnim aspektima regija bavio se autor Pero Maldini (2014), koji ističe da regionalizam nije samo oblik iskazivanja teritorijalne identifikacije, nego i one političke. Povezano s prostornim obuhvatom istraživanja, vrijedna su saznanja autorice Jelene Lončar koja je istraživala utjecaje regionalne politike na formiranje političkih stavova u dvjema regijama, Međimurju i Podravini. Istraživanje je pokazalo relativno nisku participaciju birača na izborima, skromnu prisutnost regionalnih stranaka te nedovoljnu zastupljenost regionalnih tema u političkim programima (Lončar, 2023). Iako koncept toga istraživanja nije izravno povezan s predmetom rada (jer rad ne problematizira subjektivnu uvjetovanost biračkih preferencija), važno je istaknuti kako su rezultati parlamentarnih izbora 2020. i 2024. potvrdili dominaciju vodećih nacionalnih stranaka te hipotezu da je regionalna zastupljenost u ovom prostoru još uvijek na niskoj razini.

DEMOGRAFSKA I IZBORNA UVJETOVANOST

Ne ulazeći detaljno u evoluciju izbornoga zakonodavstva u Hrvatskoj, osvrnut ćemo se na nužna pojašnjenja načina funkcioniranja parlamentarnoga izbornoga sustava. Za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, Republika Hrvatska koristi razmjerni izborni sustav prema kojem je teritorij Hrvatske podijeljen u deset izbornih jedinica iz kojih se bira po četrnaest zastupnika (Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19). Nadalje, sustav razmjernoga predstavništva kakav se primjenjuje u RH karakterizira natjecanje lista kandidata u višemandatnim izbornim jedinicama (izbornim jedinicama iz kojih se bira više od jednog kandidata), a navedenu parlamentarnu praksu koristi 2/3 europskih država (Raos, 2023).

Prema mišljenju i odluci Ustavnoga suda RH (NN 20/2024), glavni argumenti za promjenu izbornih granica su nesrazmjeri između prosječnoga broja birača po izbornim jedinicama, što izravno utječe na vrijednost glasova. Mišljenje sadrži i analizu kretanja broja birača te se ističe da je upravo IV. izborna

jedinica (u svojim starim granicama), bila izborna jedinica s najmanjim brojem birača 2022. godine, tj. najvećim odstupanjem od prosječnoga broja birača izbornih jedinica (birača koji imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj). IV. izborna jedinica je, prema istom izvoru, u prosincu 2022. godine imala 312.179 birača, dok je najveća izborna jedinica (I.), imala gotovo 105 tisuća birača više, tj. 416.755. Biračko pravo po svojoj bi supstancijalnoj osnovi, u razvijenim demokratskim izbornim sustavima trebalo biti opće i jednako (Nohlen, 1992). U praksi to znači da bi uloga svakoga birača trebala biti takva da osigurava ravnopravnost u ishodu izbora, a vrijednost individualnoga glasa ne bi smjela biti povrijeđena izbornom geometrijom (Deran-Antoljak, 1993), što nije bio slučaj u posljednja tri izborna ciklusa u Hrvatskoj (Ustavni sud RH, 2024). Jedna od kritika koja se često isticala jest činjenica da izborne granice nisu usklađene s prostornim (geografskim), administrativno-teritorijalnim i demografskim obilježjima Hrvatske (Žugaj i Šterc, 2016; Podolnjak, 2012, 2013).

Suvremenu demografsku sliku Hrvatske karakterizira niz nepovoljnih procesa, prije svega smanjivanje bioreproduktivnoga potencijala koje traje od kraja 1960-ih godina i koje je uvjetovano vanjskim i unutarnjim ekonomskim, političkim i društvenim faktorima (Komušanac, 2017). S obzirom na intenzitet depopulacijskih procesa i odrednice vanjske migracije, demografska dimenzija postaje ključna za prijedloge novih izbornih podjela hrvatskoga prostora. Dinamika demografskih procesa u IV. izbornoj jedinici vidljiva je u odabranim podacima prikazanim u tablici 1. Proširenjem IV. izborne jedinice na dio Koprivničko-križevačke županije novim zakonom, ukupan broj birača na parlamentarnim izborima bio je 346.795, tj. povećao se za gotovo 35 tisuća birača u odnosu na 2022. godinu. Nepovoljnu demografsku dinamiku dodatno naglašavaju rezultati Popisa 2021. godine te procjena Državnoga zavoda za statistiku za 2022. godinu prema kojoj je IV. izborna jedinica u godinu i četiri mjeseca izgubila ukupno 3,65 % stanovnika! S obzirom na posredno smanjivanje biračkoga potencijala u IV. izbornoj jedinici (i ostalima), može se zaključiti kako će prostorne korekcije izbornih granica biti sve češće.

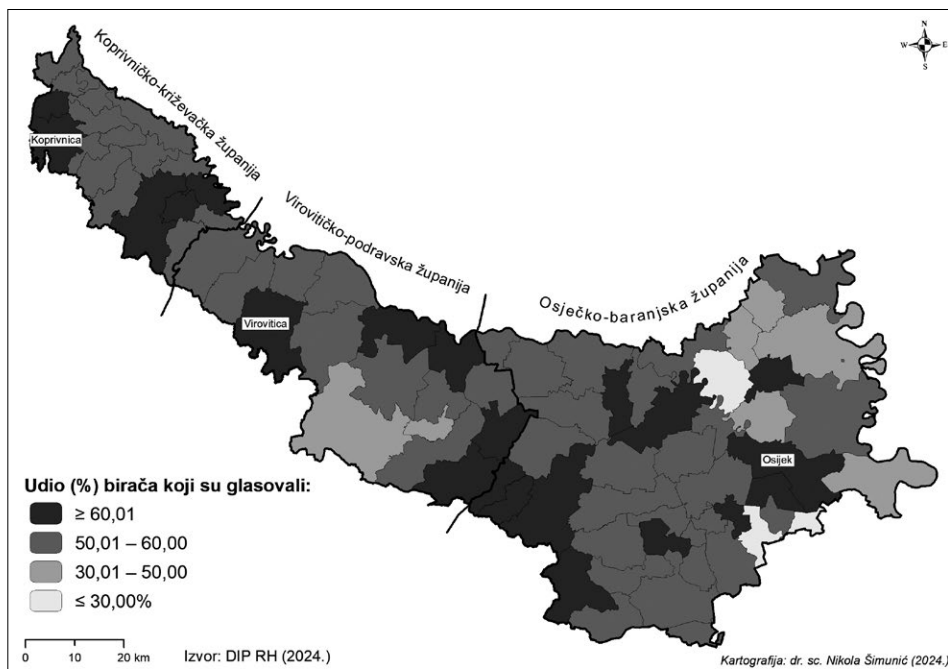
U sustavima razmjernoga predstavnštva, izborni rezultat stranaka/lista je ključan kod ostvarivanja prava sudjelovanja u diobi zastupničkih mjesta (mandata). Prema Zakonu o izborima zastupnika u Hrvatski sabor (116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19), u Hrvatskoj je određen minimalan zakonski izborni prag od ostvarenih 5 % glasova stranke/liste u odnosu na ukupan broj važećih glasačkih listića u cijeloj izbornoj jedinici (članak 41). Razmjerni izborni sustav se u Hrvatskoj primjenjuje parcijalno (za određeni broj zastupnika) od 1992. godine kada je zakonski izborni prag bio 3 %, a u potpunosti od 1999. godine s uvođenjem jedinstvenoga izbornoga praga od 5 % (Palić, 2012). Važno je naglasiti kako prelazak zakonskoga izbornoga praga ne jamči osvajanje zastupničkih mjesta. Naime, izbor matematičkih mehanizama koji se primjenjuju na parlamentarnim izborima određuju distribuciju mandata strankama/listama koje su ostvarile potreban udio glasova u izbornoj jedinici. U Hrvatskoj se od samostalnosti koristi D'Hondtova metoda kao najučestalija matematička varijanta u izbornim sustavima država koje primjenjuje razmjerni sustav (više o metodi kasnije u radu). Postojanje izbornoga praga i primjena te metode izračuna, nerijetko dovode do situacija u kojima stranka ili lista prelazi izborni prag, ali ne

Tablica 1. Odabrani pokazatelji demografske i izborne dinamike u IV. izbornoj jedinici

IV. IZBORNA JEDINICA (2024)	Broj stanovnika (Popis 2021.)	Procjena (31.12.2022.)	Broj birača 2024.	Glasovalo birača 2024.	Izlaznost (%)
KOPRIVNIČKO-KRIŽEVAČKA ŽUPANIJA*	74.843	65.854	56.464	34.880	61,77%
OSJEČKO-BARANJSKA ŽUPANIJA	258.026	253.824	226.088	131.817	58,30%
VIROVITIČKO-PODRAVSKA ŽUPANIJA	70.368	68.808	64.243	37.432	58,27%
UKUPNO	403.237	388.486	346.795	204.129	58,86%

*dio Koprivničko-križevačke županije koji pripada IV. izbornoj jedinici.

Izvor: DZS RH, 2022 i 2023; DIP RH, 2024; Ustavni sud Republike Hrvatske, 2024.



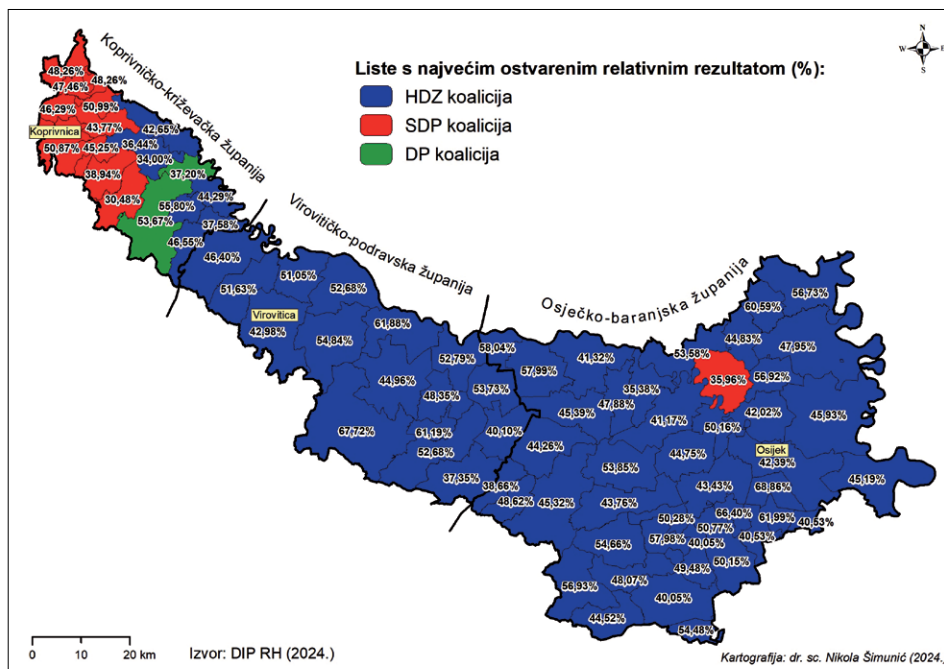
Slika 2.
Izlaznost birača na parlamentarnim izborima 2024. godine u IV. izbornoj jedinici

osvaja niti jedan zastupnički mandat. Primjerice, 2024. u IV. izbornoj jedinici koalicija stranaka predvođena MOŽEMO! političkom platformom osvojila je ukupno 5,50 % glasova, no D'Hondtovom metodom nije osvojila niti jedno zastupničko mjesto (DIP, 2024).

Izborni relativni rezultat i izborni ishod mjereno brojem zastupničkih mjesta, ovisi i o izlaznosti birača koja se definira kao udio birača koji su glasovali prema važećim glasačkim listićima. Na participaciju birača i vjerojatnost glasanja utječe niz relevantnih čimbenika od kojih se izdvajaju socio-demografska i ekonomska obilježja, osjećaj ideološkoga pripadanja i identifikacije, otvorenost prema političkim promjenama (politički rizik) te psihološki efekti (Ribeiro i dr., 2022). Istraživanje navedenih autora pokazuje da birači koji su manje skloni političkom riziku, tj. oni koji rijetko glasuju za neku »drugu« stranku i koji inače glasuju za pobjedničku stranku, najčešće pokazuju veću motivaciju i vjerojatnost glasanja, dok se razlike prema općim obilježjima birača (npr. dob, obrazovanje...) ne mogu shvatiti kao empirijski čvrste i univerzalne varijable (Ribeiro i dr., 2022: 81).

OPĆA OBILJEŽJA PARLAMENTARNOGA CIKLUSA 2024. GODINE

Prema podacima DIP-a (2024), izlaznost na parlamentarnim izborima 2024. godine u IV. izbornoj jedinici bila je 58,86 %, tj. znatno viša nego 2020. godine kada je iznosila 45,54 % (DIP, 2020 i 2024). Relativni udio birača koji su glasovali 2024. u Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj županiji su gotovo jednaki (58,30 %; 58,27 %), dok je izlaznost u Koprivničko-križevačkoj županiji bila za 3 % veća (Tablica 1.). Izlaznost na razini gradova i općina koji pripadaju IV. izbornoj jedinici prikazani su na slici 2. Najveća izlaznost u IV. izbornoj jedinici registrirana je u općinama Osječko-baranjske županije, Antunovcu (67,94 %) i Donjoj Motičini (66,83 %), a najmanja u općinama Jagodnjak (18,55 %) i Šodolovci (24,09 %), u istoj županiji (Slika 2). Analiza distribucije udjela broja birača koji su glasovali potvrđuje kako je 60,53 % JLS imalo izlaznost između 50 % i 60 %, 27,63 % JLS veću od 60 %, a 11,84 % manje od 50 %. S obzirom da podatci o rezultatima izbora, ne sadrže opća socio-demografska obilježja birača, bez kvalitativnih istraživačkih postupaka nije moguće utvrditi koje skupine faktora imaju najveći utjecaj kod izlaznosti birača u IV. izbornoj jedinici. U tom kontekstu, može se izdvojiti anketno istraživanje autorice Jelene Lončar o regionalnim političko-geografskim specifičnostima podravskoga kraja (2023). Rezultati toga istraživanja (Lončar, 2023: 28) pokazuju kako se, osim formalnoga obavljanja građanske dužnosti, motivacija birača Podravine za izlazak na izbore, temelji na postojanju i



Slika 3. Izborni rezultati u IV. izbornoj jedinici 2024., razina JLS

prepoznavanju političkih programa, davanju prilike novim političkim imenima te iskazivanju podrška javnim politikama.

Na parlamentarnim izborima 2024. godine u IV. izbornoj jedinici, glasovanju je pristupilo ukupno 208.606 birača (od ukupno 351.860), dok je važećih listića bilo 202.567 (uključujući posebna biračka mjesta i biračka mjesta u inozemstvu) (DIP, 2024). Ukupno je 5 koalijskih lista prešlo izborni prag od 5 % ostvarenih glasova (u odnosu na ukupan broj važećih listića), a redom prema broju glasova to su; koalicija HDZ-HSLS-HDS-HNS-HSU¹ (84.712 ili 41,82 %), koalicija SDP-CENTAR-HSS-«DO i SIP»-NS-REFORMISTI-GLAS² (51.065 ili 25,21 %), koalicija DP-PRAVO I PRAVDA-NEZAVISNI-DHSS-ZELENA LISTA³ (26.478 ili 13,07 %), koalicija MOST-HRVATSKI SUVERENISTI-HKS-NLM⁴ (12.249 ili 6,05 %) te koalicija MOŽEMO!-HOĆEMO PRAVEDNO (11.133 ili 5,50 %) (DIP, 2024). Navedenom distribucijom ukupnoga broja glasova u IV. izbornoj jedinici, koalicija predvođena HDZ-om ostvarila je ukupno sedam zastupničkih mjesta, koalicija predvođena SDP-om četiri zastupnička mjesta, koalicija predvođena Domovinskim pokretom dva zastupnička mjesta, koalicija predvođena platformom MOST jedno zastupničko mjesto, dok MOŽEMO! politička platforma i partneri nisu dobili niti jednoga zastupnika, iako su prošli zakonski izborni prag (DIP, 2024).

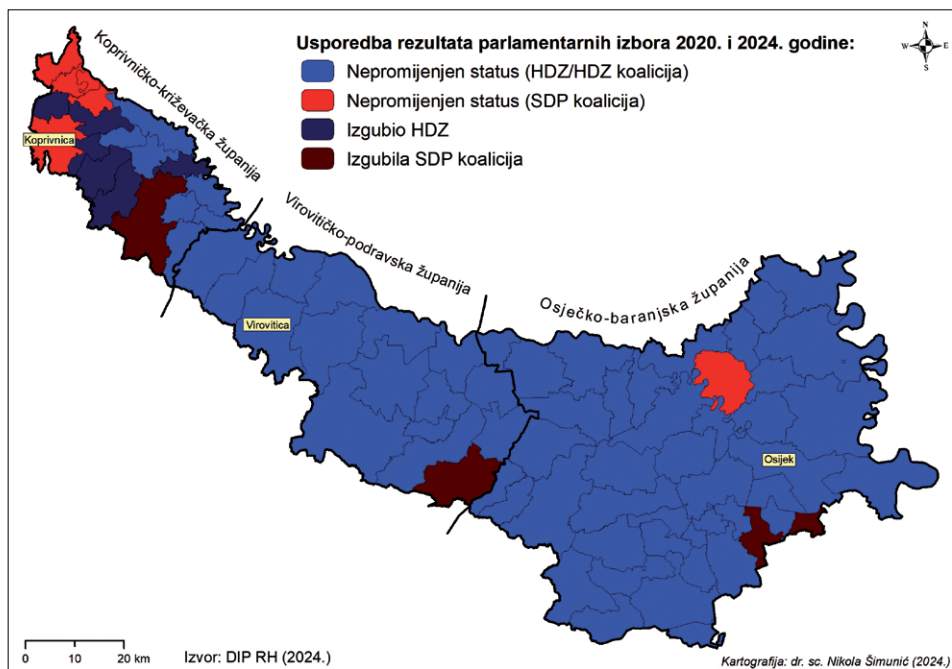
Izborni rezultat može ovisiti i o načinu prekrajanja izbornih granica s obzirom da se ishod za svaku stranku/listu utvrđuje na temelju kumulativnoga (ukupnoga broja) ostvarenih glasova u cijeloj izbornoj jedinici. Iako je za izborni postupak najvažniji konačan broj ostvarenih glasova, ne smiju se zanemariti regionalni i lokalni izborni rezultati jer su odraz političke raspodjele moći i snage pojedinih biračkih opcija. Razmatrajući izborne rezultate navedenih lista na razini jedinica JLS u IV. izbornoj jedinici (Slika 3), moguće je izdvojiti nekoliko zaključaka. Prema udjelima osvojenih glasova prikazanih na Slici 3., može se utvrditi izrazita dominacija HDZ-ove koalicije koja je osvojila 64 od ukupno 76 JLS u IV. izbornoj jedinici, od čega 10 gradova i 54 općine, tj. 84,21 % svih JLS.

¹ Hrvatska demokratska zajednica (HDZ); Hrvatska socijalističko-liberalna stranka (HSLS); Hrvatska demokratska stranka (HDS); Hrvatska narodna stranka (HNS); Hrvatska stranka umirovljenika (HSU).

² Socijalistička demokratska partija (SDP); CENTAR; Hrvatska seljačka stranka (HSS); »Dalija Orešković i Stranka s imenom i prezimenom« (»DO i SiP); Narodna stranka-reformisti (NS-reformisti); GLAS

³ Domovinski pokret (DP); Pravo i pravda; Nezavisni; Demokratski HSS – DHSS; Zelena lista.

⁴ MOST; Hrvatski suverenisti; Hrvatska konzervativna stranka (HKS); Nezavisna lista mladih (NLM).



Slika 4.
Promjena statusa relativnih pobjednika 2020. i 2024. godine

Koalicija predvođena HDZ-om je 89 % svoga izbornoga uspjeha ostvarila u Osječko-baranjskoj županiji (41/42 JLS) i Virovitičko-podravskoj županiji (16/16 JLS). Analizirajući pojedinačne udjele glasova na razini svih JLS u IV. izbornoj jedinici, HDZ-ova koalicija je najbolji relativni rezultat ostvarila u općinama Antunovac u Osječko-baranjskoj županiji (68,86 %) i Voćin u Virovitičko-podravskoj županiji (67,72 %) (Slika 3). U većini JLS, koalicija predvođena HDZ-om u prosjeku je ostvarila između 45 % i 60 % glasova, a udjeli s kojima je ostvarena relativna pobjeda smanjuju se prema zapadnoj granici, tj. prema Koprivničko-križevačkoj županiji. Upravo je u toj županiji SDP-ova koalicija ostvarila 28 % svoga izbornoga uspjeha, s obzirom da je, od ukupno osamnaest gradova i općina koji pripadaju IV. izbornoj jedinici s područja Koprivničko-križevačke županije, ostvarila najbolji relativni rezultat u jednom gradu (Koprivnici) te u osam općina navedene županije (Slika 3). Ukupno je, uz općinu Jagodnjak u Osječko-baranjskoj županiji, koalicija predvođena SDP-om relativnu pobjedu ostvarila u deset JLS (13,16 %). Najveći relativni rezultat (s kojim je ostvarena pobjeda) SDP-ova koalicija registrirala je u općini Drnje (50,99 %) i gradu Koprivnici (50,87 %), a najmanji u općini Virje (30,48 %) u Koprivničko-križevačkoj županiji (Slika 3). Treća politička opcija predvođena Domovinskim pokretom je najveći relativni rezultat ostvarila u dvije JLS, gradu Đurđevcu (53,67 %) i općini Novo Virje (37,20 %), također u Koprivničko-križevačkoj županiji (DIP, 2024).

Zbog prostornoga obuhvata i demografskoga potencijala, sve navedene relativne pobjedničke liste (one s najvećim udjelom glasova na razini JLS), su najveći apsolutni broj glasova registrirale u Osječko-baranjskoj županiji. Usporedba najboljih relativnih rezultata na razini JLS 2020. i 2024. godine (Slika 4.) potvrđuje isti zaključak.

Naime, relativni izborni pobjednik je u većini JLS ostao nepromijenjen u odnosu na parlamentarni ciklus 2020. (67 od 76 gradova i općina), u korist dominacije političke moći HDZ-a i SDP-a. To se osobito odnosi na područje Osječko-baranjske i Virovitičko-podravске županije u kojima se jedine promjene odnose na SDP-ovu koaliciju koja je izgubila jedan grad (Orahovica) i jednu općinu (Šodolovci), u korist HDZ-ove koalicije koja tradicionalno politički dominira u tom prostoru (Slika 4). S druge strane, HDZ-ova koalicija izgubila je ukupno 6 JLS u Koprivničko-križevačkoj županiji, od čega 5 u korist SDP-a (općine Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Novigrad Podravski, Peteranec i Virje) te 1 u korist Domovinskoga pokreta (općina Novo Virje). SDP-ova koalicija je, s proširenjem IV. izborne jedinice na dio Koprivničko-križevačke županije, izgubila grad Đurđevac u korist koalicije Domovinskoga pokreta (Slika 4).

Navedeni odnosi ukazuju da je prošireno područje IV. izborne jedinice u političkom smislu heterogenije od ostalih dijelova te izborne jedinice, a novom izbornom podjelom, HDZ je izgubio čak 6 JLS. Nadalje, može se, iz navedenih grafičkih prikaza i izdvojenih podataka, potvrditi kako u slučaju IV. izborne jedinice, tradicionalna dihotomijska podjela na HDZ i SDP slabi od istoka prema zapada, dok istovremeno fragmentiranost biračkoga tijela raste u istom smjeru. Iako lijevo političko opredjeljenje birača u Koprivničko-križevačkoj županiji dominira (bez obzira na vrstu izbornih ciklusa), zbog pojave novih političkih stranaka, udjeli birača okupljeni oko HDZ-ove i SDP-ove koalicije se smanjuju. Suprotno tome, Osječko-baranjska i Virovitičko-podravska županija su tradicionalno politički homogena područja s visokopostotnom dominacijom desnih političkih stranaka, tj. HDZ-a i partnerskih stranaka, pa su promjene političkoga statusa JLS u tom prostornom okviru uglavnom rijetke (Slika 4). Novi trendovi u biračko-preferencijskim obrascima, a vezani uz pojavu novih političkih stranaka koje nastaju izvan klasične podjele stranaka na »lijeve i desne« (Henjak i Čular, 2024), mijenjaju relativne odnose političke moći i na nacionalnoj i na regionalnoj razini. U posljednjem se desetljeću, ističu Henjak i Čular (2024: 8-9), razlikuju dvije biračke dimenzije: (1) tradicionalna naklonost birača strankama koje su nastale s pojavom višestranačja početkom 1990-ih godina te (2) popularnost novih stranaka koje svoj identitet temelje na kritici političkoga sustava i kontinuitetu političkih elita, a kojima su naklonjeni uglavnom mlađi birači. Veći dio IV. izborne jedinice, tj. prostor Osječko-baranjske i Virovitičko-podravske županije karakterizira ukorijenjenost tradicionalnih političkih identiteta, tj. naklonjenost HDZ-u te parcijalno SDP-u, HDSSB-u, SDSS-u te HSS-u, dok je »novi« biračko-preferencijski obrazac prisutniji u Koprivničko-križevačkoj županiji. Tomu u prilog idu rezultati lokalnih izbora 2021. godine i činjenica da je u Koprivničko-križevačkoj županiji registriran značajan porast nezavisnih kandidata koji su u izboru za čelnike JLS bili najuspješnija politička opcija (9 od 25 JLS), ali i rezultati parlamentarnih izbora 2024. na kojima je Domovinski pokret bio najuspješniji u dvije JLS (DIP RH, 2020 i 2024).

Obilježja parlamentarnoga ciklusa 2024. godine analizirat će se detaljnije u idućem poglavlju, a u okviru testiranja istraživačke hipoteze je li promjena izborne granice IV. izborne jedinice utjecala i na promjenu izbornoga ishoda (broj zastupničkih mandata). Treba naglasiti kako novu izbornu podjelu nije moguće definirati kao jedini čimbenik eventualnih promjena, već isključivo kao prostornu dimenziju odvijanja izbornoga postupka. Simulacijom realnih (ostvarenih) rezultata određivao se analitički utjecaj mjeren brojem dobivenih/izgubljenih mandata, ne ulazeći u kompleksne faktore uvjetovanja izbornoga rezultata.

REZULTATI I RASPRAVA

Razmjernost izbora 2020. i 2024. godine

Izborni sustavi koji se temelje na proporcionalnoj zastupljenosti pojavili su se s jačanjem demokracije i stjecanjem općega biračkoga prava, a glavni im je cilj osigurati da izborni rezultat mjeren brojem glasova, bude, što je moguće bliže, izbornom ishodu (broju osvojenih mandata) (EPRS, 2019). Prema odluci iz veljače 2023. godine, kao važan argument promjene izborne podjele Republike Hrvatske, navedena je razmjernost, tj. jamstvo jednakosti biračke moći (Ustavni sud RH, 2024). Drugim riječima, svaki bi birač trebao imati »podjednaku mogućnost ostvariti svoju političku volju, tj. ostvariti svoje biračko pravo na način koji jamči da u okviru izbornoga postupka udio mandata onih predstavnika koji su zadobili njihovo povjerenje u ukupnom broju mandata konkretnog saziva predstavničkog tijela bude odraz njihove relativne biračke snage unutar cjelokupne zajednice« (Ustavni sud RH, 2024). Podolnjak (2012, 2013) ističe višestruke manjkavosti hrvatskoga izbornoga sustava, s naglaskom upravo na kršenje načela jednakosti biračkoga prava koje proizlazi iz odstupanja broja birača u izbornim jedinicama te podjelu izbornih jedinica koje ne prate upravnu podjelu i prirodne granice.

Gallagher i Mitchell (2018: 33) naglašavaju kako je razmjernost poželjna u umjerenim razmjerima, kako bi se spriječila pretjerana fragmentiranost predstavničkoga tijela i omogućilo formiranje izvršne vlasti u parlamentarnim sustavima. Na tzv. razmjernost (proporcionalnost) izbornoga postupka, osim veličine izborne jedinice, znatno utječe i odabir matematičke formule koja se koristi za preračunavanje

glasova u mandate (Gallagher, 1991; Palić, 2012). Načelno postoje dvije vrste postupaka pretvaranja glasova u mandate, tzv. metode izbornoga broja te metode najvećega broja (Kasapović, 2003: 234-236). Prva skupina se temelji na različitim metodama određivanja izbornoga broja i sustava ostataka (Hareova kvota, Droopova kvota i sl.), dok se metode najvećega broja temelje na sustavima djelitelja (Sever, 2016). D'Hondtova metoda je jedna od najkorištenijih metoda za preračunavanje osvojenih glasova stranaka u zastupnička mjesta (Tadić, 2015), a svrstava se u skupinu metoda najvećega broja ili djeliteljskih metoda. Metodu je razvio belgijski matematičar Victor d'Hondt 1880-ih godina, s ciljem ravnomjernije zastupljenosti u izbornom sustavu Belgije, a s obzirom na društvenu i političku heterogenost (EPRS, 2019).

D'Hondtova metoda preračunavanja glasova je u primjeni u Hrvatskoj od 1992. godine, a koristi se u izboru zastupnika za Hrvatski sabor, lokalnim izborima za županijske skupštine, gradska i općinska vijeća (Tadić, 2003) te izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske. Prema D'Hondtovoj metodi, mandati se raspodjeljuju tako da se ukupan broj glasova svake stranke (ili koalicije stranaka) dijeli nizom djelitelja koji se temelji na slijedu prirodnih brojeva. (1, 2, 3, 4, 5, 6...n), pri čemu n označava ukupan broj mjesta koji se dodjeljuju iz izborne jedinice, a mandate osvajaju stranke s najvećim količnikom (najvećim prosjekom glasova nakon dijeljenja)⁵ (Sever, 2016; EPRS, 2019).

D'Hondtova metoda preračunavanja glasova smatra se jednom od najneproporcionalnijih mehanizama (Palić, 2012). Disproporcijski učinak D'Hondtove metode ogleda se ponajprije u navedenom načinu raspodjele mandata koja političkim strankama koje prelaze zakonski izborni prag, omogućuje lakšu parlamentarnu zastupljenost u vidu stjecanja svakoga idućega mandata za koji je potrebno ostvariti sve manji broj glasova (Palić, 2012). Glavna kritika ove, relativno česte izborne prakse u Europi i svijetu, jest favoriziranje većih stranaka, tj. dominantnih političkih opcija, dok su prednosti veća politička participacija i reprezentacija svih dijelova biračkoga tijela (Žugaj i Šterc, 2016; Raos, 2023). S druge strane, takav izborni djeliteljski postupak šteti manjim i srednje velikim strankama (Sever, 2016). Navodeći temeljna obilježja, nastojale su se pružiti osnovne informacije vezane uz ograničenja i nedostatke ove metode te njezina primjena na primjeru IV. izborne jedinice (stare i nove granice).

U Tablici 2. prikazane su kandidacijske liste koje su zadovoljile kriterij minimalnoga osvajanja 5 % ukupnoga broja važećih glasova birača na parlamentarnim izborima 2020. i 2024. godine, a kojim su ostvarile pravo na diobu 14 zastupničkih mjesta u IV. izbornoj jedinici. Od ukupno sedamnaest pravovaljanih kandidacijskih lista 2020., ukupno su jedna stranka i dvije koalicijske liste ostvarile to pravo (DIP, 2020), tj. HDZ s osvojenih 61.204 glasova ili 44,03 %, SDP-ova koalicija s osvojenih 28.479 glasova ili 20,49 % te koalicija stranaka predvođena Domovinskim pokretom s osvojenih 23.020 glasova ili 16,56 % (Tablica 2). Navedeni apsolutni rezultati su, primjenom D'Hondtove metode, rezultirali osvajanjem 8 zastupničkih mjesta za HDZ, 3 za SDP-ovu koaliciju te 3 za Domovinski pokret i partnerske stranke. Izborni prag 2024. godine prešlo je ukupno pet koalicijskih lista od četrnaest pravovaljanih kandidatura u IV. izbornoj jedinici (DIP, 2024). To su redom; HDZ-ova koalicija s 84.712 glasova ili 41,82 %, SDP-ova koalicija s 51.065 glasova ili 25,21 %, koalicija stranaka okupljenih oko Domovinskoga pokreta s 26.478 glasova ili 13,07 %, koalicija stranaka predvođenih platformom MOST s 12.249 glasova ili 6,05 % te koalicija platforme MOŽEMO! i stranke Hoćemo Pravedno s 11.133 glasova ili 5,50 % (Tablica 2).

D'Hondtovim izračunom HDZ-ova koalicija osvojila je sedam zastupničkih mjesta, SDP-ova koalicija četiri, Domovinski pokret i partneri dva te MOST i partneri jedno. Političkoj platformi MOŽEMO!, unatoč prelasku izbornoga praga, D'Hondtov sustav nije osigurao niti jedno zastupničko mjesto. Usporede li se apsolutni i relativni rezultati najuspješnijih lista 2020. i 2024. godine, dolazi se do zanimljivih saznanja. HDZ-ova koalicija ostvarila je 2024. godine 23.508 glasova više u odnosu na 2020., a relativni porast (porast udjela osvojenih glasova) bio je samo 2,21 %, dok je, primjerice, DP-ova koalicija ostvarila 3.458 glasova više, a relativno ostvarila 3,49 % manje osvojenih glasova (Tablica 2). Takvi apsolutni i relativni odnosi, objašnjavaju se primarno novim izbornim granicama (povećanjem broja birača), većom prosječnom izlaznošću birača na posljednjem izbornom ciklusu te većim brojem lista koje su prešle prag.

⁵ Detaljni algoritamski postupak i ostale matematičke osobine metode analizirao je Tadić (2015).

Tablica 2. Liste koje su prešle izborni prag u IV. izornoj jedinici na parlamentarnim izborima 2020. i 2024. godine

Stranke/liste 2020.	Broj glasova	Udio glasova (%)	Broj mandata
HDZ	61.204	44,03%	8
SDP; HSS; HSU; SNAGA; GLAS; IDS; PGS	28.479	20,49%	3
DOMOVINSKI POKRET; HRVATSKI SUVERENISTI; BLOK; HKS; HRAST; SU; ZELENA LISTA	23.020	16,56%	3
<i>Ukupan broj važećih glasova birača koji su ulazili u diobu mandata 2020. godine</i>	112.703	81,09%	-
<i>Ukupan broj važećih glasova birača koji nisu ulazili u diobu mandata 2020. godine</i>	26.290	18,91%	-
Stranke/liste 2024.	Broj glasova	Udio glasova (%)	Broj mandata
HDZ; HSL; HDS; HNS; HSU	84.712	41,82%	7
SDP; CENTAR; HSS; »DO i SIP«; NS - REFORMISTI; GLAS	51.065	25,21%	4
DP; PRAVO I PRAVDA; NEZAVISNI; DHSS; ZELENA LISTA	26.478	13,07%	2
MOST; HRVATSKI SUVERENISTI; HKS; NLM	12.249	6,05%	1
MOŽEMO!; HOĆEMO PRAVEDNO	11.133	5,50%	0
<i>Ukupan broj važećih glasova birača koji su ulazili u diobu mandata 2024. godine</i>	185.637	91,64%	-
<i>Ukupan broj važećih glasova birača koji nisu ulazili u diobu mandata 2024. godine</i>	16.930	8,36%	-

Izvor: DIP RH, 2020 i 2024. *Autorska prilagodba.*

Iako su rasprave o nedostacima D'Hondtove metode česte, potrebno je istaknuti kako i ostale izborne formule koje su u primjeni u različitim izbornim sustavima danas, dovode do određenoga stupnja nerazmjernosti, iz razloga što se određeni broj glasova ne uzima u obzir u izračunima (EPRS, 2019). Jednostavan pokazatelj nerazmjernosti jest udio glasova koji nisu ulazili u postupak diobe zastupničkih mjesta. Na primjeru parlamentarnoga sustava Hrvatske, to su glasovi stranaka/lista koje nisu prešle zakonski izborni prag od 5 % važećih glasova u izornoj jedinici u kojoj su se natjecale. U IV. izornoj jedinici udio takvih glasova 2020. godine bio je visokih 18,91 %, a 2024. godine znatno niži, 8,36 % (Tablica 2). S obzirom na specifičnu činjenicu da su birači platforma MOŽEMO! ostali bez svoga političkoga predstavnika (iako su sudjelovali u diobi), uvjetno se može istaknuti da su i ti glasovi ostali neiskorišteni jer nisu utjecali na konačni izborni ishod. Na temelju raspona vrijednosti količnika u izračunskom algoritmu (za 2024.), za osvajanje prvoga mandata platformi MOŽEMO! nedostajalo je samo 970 glasova, a osvajanju idućega (sljedećega) mandata najbliže su bila HDZ-ova koalicija kojoj je trebalo dodatnih 1.514 glasova te SDP-ova s 1.890 glasova. Navedeni primjeri idu u prilog konstataciji da D'Hondtova metoda u IV. izornoj jedinici pogoduje većim strankama.

Nadalje, složeniji pokazatelj stupnja (ne) razmjernosti izbora jest Gallagherov indeks (G) (Gallagher, 1991). Autor ovaj pokazatelj naziva još i indeksom najmanjih kvadrata LS_q (*least squares index*). Gallagherov indeks (ne) razmjernosti (G/LS_q) izračunava se formulom (Gallagher, 1991):

$$LS_q = \sqrt{\frac{1}{2} \sum_{i=1}^n (V_i - S_i)^2}$$

Postupak se svodi na računanje razlika između postotaka glasova (V_i) i postotaka mjesta (S_i) za svaku stranku ($i \dots n$) koje se potom kvadriraju i zbrajaju; zbroj se dijeli s dva, a postupak završava kvadratnim korijenom te vrijednosti (Gallagher, 1991). Vrijednosti koje se dobivaju ovim izračunom nalaze se u rasponu od 0 do 100, pri čemu veći Gallagherov indeks znači veću disproporcionalnost i obrnuto (Sever, 2016). Prema autorskom izračunu i navedenom algoritmu, a uzimajući u obzir sve stranke i liste, Gallagherov indeks nerazmjernosti iznosio je 2020. godine u IV. izornoj jedinici (stare granice) 11,31, dok je 2024. godine (nove granice) bio znatno niži, tj. 7,79. Usporedbe radi, indeks nerazmjernosti u IV. izornoj jedinici za 2024. godinu (7,79) je bio veći od prosječne vrijednosti na nacionalnoj razini (za sve izborne jedinice na području RH) koja je iznosila 7,03.

Zaključno se može istaknuti kako su izbori 2024. godine u IV. izbornoj jedinici bili razmjerniji u odnosu na izbore održane 2020., jer su bile manje razlike između udjela osvojenih glasova lista i udjela osvojenih mandata. Potvrda tome su rezultati dviju najuspješnijih stranaka/lista 2020. i 2024. godine. HDZ je 2020. osvojio 44,03 % glasova, a 57,14 % mandata, dok je 2024. taj odnos bio 41,82 % glasova naspram 50,00 % mandata (Tablica 2). SDP-ova koalicija u istim je usporedbenim ciklusima registrirala manje razlike te je 2020., s 25,21 % glasova ostvarila 28,57 % mandata, a četiri godine kasnije s 20,49 % glasova ukupno 21,43 % mandata (Tablica 2.).

Iako je riječ o različitom prostornom obuhvatu 2020. i 2024. (drugačije granice), nova izborna podjela nije jedina garancija postizanja proporcionalnosti iako je Gallagerov indeks nerazmjernosti bio manji 2024. kada su u primjeni bile nove izborne granice. Veličina izborne jedinice pridodaje se ostalim čimbenicima koji uvjetuju relativne odnose (visina izbornoga praga, distribucija i fragmentacija glasova, ukupan broj lista, broj lista koje prelaze prag i sl.). Praćenje razmjernosti izbornih ciklusa mjerenih Gallagherovim indeksom je bitna dimenzija za proporcionalnost samih metoda koje se koriste za određivanje izbornoga ishoda (broja mandata), a vrijednosti često služe i kao analitička podloga za predlaganje izmjena izbornoga zakonodavstva u državama koje primjenjuju D'Hondtovu metodu.

Izborni rezultati i simulacija izbornoga ishoda

Jedan od istraživačkih ciljeva je bio testirati hipotezu je li izmjena prostornoga obuhvata IV. izborne jedinice, tj. njeno proširenje, utjecala, i u kojoj mjeri, na izborni ishod stranačkih i koalicijskih lista mjerenih brojem ostvarenih zastupničkih mjesta. Prema podacima Državnoga izbornoga povjerenstva Republike Hrvatske (2024), u IV. je izbornoj jedinici pravovaljano kandidaturu predalo ukupno 17 stranačkih i koalicijskih lista, od kojih su samo 5 ostvarile preko 5 % važećih glasova. Realni tj. ostvareni rezultati lista koje su prešle prag prikazani su u Tablici 2., a njihovi apsolutni i relativni odnosi analizirani su u prethodnom poglavlju. Simulacija izbornoga ishoda temelji se na ukupnom broju glasova svih lista u IV. izbornoj jedinici 2024. godine i usporedbi prostorne dimenzije odvijanja izbora 2020. i 2024. godine. U odnosu na ciklus 2020. godine, Osječko-baranjskoj i Virovitičko-podravskoj županiji koje su do 2023. činile IV. izbornu jedinicu, pridruženi su dijelovi Koprivničko-križevačke županije.

U analitičkom smislu, za simulaciju izbornoga ishoda bilo je potrebno ostvarene rezultate (glasove) 2024. po biračkim mjestima pridružiti općinama i gradovima kojima pripadaju te povezati sa starom izbornom podjelom (granicama do 2023.). Kako bi sveli rezultate parlamentarnih izbora 2024. na izborne granice koje su postojale do 2023., ukupan broj glasova koji su ostvarile sve liste, umanjen je za broj glasova kojega su liste ostvarile u dijelu Koprivničko-križevačke županije koji pripada IV. izbornoj jedinici (gradovi Đurđevac i Koprivnica te općine Drnje, Đelekovec, Ferdinandovac, Gola, Hlebine, Kalinovac, Kloštar Podravski, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Molve, Novigrad Podravski, Novo Virje, Peteranec, Podravske Sesvete i Virje). Statističko-prostorno kategoriziranje obuhvatilo je analizu rezultata svih lista u svim biračkim mjestima, s obzirom da se zbog različitoga prostornoga obuhvata 2020. i 2024. godine, mijenjaju kumulativni pokazatelji izbora (broj birača i glasača, ukupan broj važećih glasova), ali i apsolutni i relativni pokazatelji izborne uspješnosti, budući da je riječ o simulacijskom prikazu. D'Hondtov mehanizam izračuna izborne uspješnosti temelji se upravo na kumulativnim obilježjima tj. udjelu glasova lista u ukupnom broju važećih glasova, koji mora biti iznad 5 %. U simulacijski postupak uključena su samo redovna biračka mjesta (ona koja se regularno ustrojavaju u gradovima i općinama), dok su posebna biračka mjesta zbog svoje naravi (promjenjivosti) isključena⁶.

⁶ Posebna biračka mjesta odnose se na birače koji su glasovali izvan mjesta svoga prebivališta zbog privatnih ili profesionalnih razloga (vojni službenici, brodski djelatnici, birači u zatvorima/kaznionicama, djelatnici i korisnici ustanova za socijalnu skrb i sl.). S obzirom da ne postoje podatci o prebivalištu tih birača, već samo o biračkom mjestu gdje su ostvarili svoje biračko bravo, njihove glasove nije bilo moguće svesti na prostornu dimenziju. Testirana je mogućnost da su glasovi osvojeni u posebnim biračkim mjestima mogli promijeniti izborni ishod (broj mandata) pa su u korektivnom postupku oni uvršteni i pribrojani glasovima u redovnim biračkim mjestima, no D'Hondtova simulacija pokazala je jednak rezultat (jednaku raspodjelu mandata) pa je time opravdano referiranje na isključivo redovna biračka mjesta u IV. izbornoj jedinici.

U Tablici 3. prikazani su osnovni podatci kao svojevrsni orijentir raspravno-analitičkoga dijela rada, tj. simulacije izbornoga ishoda. Realni (ostvareni) rezultati 2024. godine su sumirani za sve liste i prilagođeni staroj izbornoj podjeli, a izračunom je utvrđeno kako bi broj lista koje prelaze zakonski izborni prag ostao jednak. S obzirom da je riječ o manjem prostornom obuhvatu izborne jedinice do 2023., ukupni glasovi svih lista bi bili manji nego ostvareni rezultati. Uzimajući u obzir staru i novu izbornu podjelu, razlike u ukupnom broju glasova koalicijskih lista bi bile u rasponu od 1.699 do čak 15.569 glasova manje, a najveći relativni gubitnik bi bila SDP-ova koalicija (Tablica 3.). Drugim riječima, da je na snazi ostala stara podjela izbornih jedinica (i uz pretpostavku jednake izlaznosti i raspodjele biračkih preferencija), SDP-ova koalicija bi ostvarila čak 29 % manje glasova u IV. izbornoj jedinici. Prema istim pretpostavkama, iz simulacijskoga izračuna može se zaključiti kako bi, unatoč visokom apsolutnom umanjenju od 10.561 glasova, HDZ-ova koalicija imala najmanji relativni gubitak od 12,46 % glasova manje u odnosu na ostvarene rezultate (Tablica 3.). Simulacija apsolutnih i relativnih odnosa snaga pojedinih lista i usporedba s ostvarenim rezultatima pokazali su da je proširenje IV. izborne jedinice najviše utjecalo na relativni rezultat SDP-ove koalicije te koalicije MOŽEMO!, a najmanje na relativni rezultat HDZ-ove koalicije i koalicije predvođene Domovinskim pokretom.

Nakon prostorno-analitičke obrade podataka na razini biračkih mjesta, kumulativni (pretpostavljeni) rezultati lista korišteni su za simulaciju izbornoga ishoda, tj. simuliranoga broja zastupničkih mjesta (mandata), na temelju D'Hondtovoga mehanizma. Primjena D'Hondtove metode na pretpostavljene odnose (apsolutne i relativne), rezultirala bi promjenom broja mandata za dvije najveće koalicije predvođene HDZ-om i SDP-om, dok bi izborni ishod ostao nepromijenjen za preostale tri liste koje bi prešle prag (Tablica 3.). HDZ-ova koalicija bi, s istim brojem glasova svedenim na nekadašnje prostorne granice izborne jedinice, osvojila 2024. mandat više (8 umjesto 7), a SDP-ova koalicija mandat manje (3 umjesto 4). Raspon vrijednosti količnika u izračunskom D'Hondtovom algoritmu, pokazuje da bi SDP-u za osvajanje dodatnoga (idućega) mandata bilo potrebno 150 glasova, koaliciji MOŽEMO! 728 glasova, HDZ-u 1.030 glasova, DP-u 2.483 glasova te MOST-u 3.995 glasova. Vrijednosti Gallagerovoga indeksa nerazmjernosti u realnim (7,799) i simuliranim okolnostima (7,349) ne pokazuje značajnije razlike (Tablica 3.), prije svega jer se izračun temelji na rezultatima 2024. godine kada je razmjernost cijele izborne jedinice bila na većoj razini.

Koncept D'Hondtovoga sustava je takav da pogoduje većim strankama (Kasapović, 2001; Raos, 2023; Sever, 2016) pa je bilo i za očekivati da će simulacijski prikaz potvrditi prethodna empirijska saznanja. Konačni izborni ishod u IV. izbornoj jedinici (sa starim granicama) bi se promijenio samo za vodeće stranke, u ovom slučaju u korist HDZ-ove koalicije (jedan mandat više), a na štetu SDP-ove koalicije (jedan mandat manje). Stoga je koalicija predvođena SDP-om u IV. izbornoj jedinici najveći dobitnik prostorne korekcije izbornih granica, dok su spomenute promjene najmanje pogodovale koaliciji s najboljim apsolutnim i relativnim rezultatom, tj. HDZ-ovoj koaliciji. Distribucija pretpostavljenih glasova ostalih lista rezultirala bi nepromijenjenim brojem mandata, iako su DP-ova koalicija i koalicija stranaka okupljenih oko platforme MOŽEMO! značajno profitirale novom izbornom podjelom u kontekstu boljih apsolutnih i relativnih rezultata.

Tablica 3. Simulacija izbornoga ishoda u IV. izbornoj jedinici 2024. godine (D'Hondtova metoda)

LISTA	Glasovi (nove granice)	Glasovi (stare granice)	Razlika u glasovima (nove/stare granice) (%)	Izborni ishod (nove granice)	Simulirani izborni ishod (stare granice)
HDZ koalicija	84.712	74.151	-10.561 (-12,46 %)	7	8
SDP koalicija	51.065	36.496	-15.569 (-28,53 %)	4	3
DP koalicija	26.478	20.361	-6.117 (-23,10 %)	2	2
MOST koalicija	12.249	10.550	-1.699 (-13,87 %)	1	1
MOŽEMO! koalicija	11.133	8.541	-2.592 (-23,28 %)	0	0
Gallagherov indeks nerazmjernosti IV. izborne jedinice (ostvareni rezultati): 7,799					
Gallagherov indeks nerazmjernosti IV. izborne jedinice (simulacija): 7,349					

Izvor: DIP RH, 2024. *Autorski izračun.*

ZAKLJUČAK

Novi model izbornih jedinica iz 2023. godine je svojevrсна modifikacija podjele Hrvatske na deset izbornih jedinica koja je bila, unatoč izraženoj depopulaciji i promjenama u broju birača, nepromijenjena od 1993. godine. Osvrtom na dosadašnje teorijske i empirijske nalaze istaknuto je nekoliko važnih dimenzija izbornoga procesa u Hrvatskoj na primjeru IV. izborne jedinice, primarno prostorna razina odvijanja izbora te karakteristike metode raspodjele glasova (D'Hondtova metoda). Pitanje korekcije izbornih granica u Hrvatskoj je izazvalo brojne prijevare u javnosti, uglavnom zbog insinucija kako je riječ o izbornom inženjeringu i modelu koji će pogodovati vladajućoj većini. U radu je ta istraživačka hipoteza testirana na primjeru IV. izborne jedinice. Nova izborna podjela IV. izborne jedinice uvjetovala je veću fragmentiranost biračkoga tijela i nove trendove u biračko-preferencijskim obrascima, u odnosu na dotad homogenu zonu utjecaja u kojoj se izmjenjuju dvije vodeće stranke. Istraživanje je pokazalo da je IV. izbornoj jedinici novi izborni model, uz ostale faktore, donio veću razmjernost (proporcionalnost) izbora mjerenu jednostavnim i složenim pokazateljima. S druge strane, parametri simulacije potvrdili su promjene u apsolutnim i relativnim rezultatima lista, ali i u konačnom izbornom ishodu. Suprotno pretpostavkama javnosti, D'Hondtovom metodom utvrđeno je da je novi prostorni obuhvat u parlamentarnom ciklusu 2024. godine, najviše pogodovao SDP-a, a najmanje HDZ-u. Ne ulazeći u rasprave o nužnosti reformi izbornoga zakonodavstva Hrvatske, rezultatima istraživanja se nastojalo, na konkretnom primjeru, prikazati utjecaje prostorne dimenzije na konačni izborni ishod te osvijestiti važnost regionalnih izorno-demografskih studija.

LITERATURA

1. Deran-Antoljak, Š., 1992: Izbori i izborni sustavi, Društvena istraživanja 1 (2), 215-230.
2. EPRS, European Parliamentary Research Service (2019). Understanding the d'Hondt method. Dostupno na: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637966/EPRS_BRI\(2019\)637966_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/637966/EPRS_BRI(2019)637966_EN.pdf). (pristupljeno: 22. 6. 2024.).
3. Gallagher, M., 1991: Proportionality, disproportionality and electoral systems, Electoral Studies 10 (1), 33–51.
4. Gallagher, M., Mitchell, P., 2018: Dimensions of Variation in Electoral Systems, u: The Oxford Handbook of Electoral Systems (ed. Herron, E. S., Pekkanen, R. S., Shugart, M. S.), Oxford, New York: Oxford University Press, 23-40.
5. Henjak, A., Čular, G., 2024. Stari rascjepi i nove stranke: Analiza biračkog ponašanja na izborima 2020. u Hrvatskoj, Politička misao 61 (1), 7-38.
6. Herrero, J. M., 1991: Electoral demography. The demographic dimension of a political process, Demos (4), 6-37.
7. Kasapović, M., 1993: Izborni i stranački sustav Republike Hrvatske, Alinea, Zagreb.
8. Kasapović, M., 2001: Demokratska konsolidacija i izborna politika u Hrvatskoj 1990.-2000., u: 8. Hrvatska politika 1990.-2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj (ur. Kasapović, M.), 15-40.
9. Kasapović, M., 2003: Izborni leksikon, Politička kultura, Zagreb.
10. Komušanac, M., Šterc, S., 2010: Historijska geografija – temeljni identitet geografske discipline, Hrvatski geografski glasnik 72 (2), 123-142.
11. Komušanac, M., 2017: Revitalizacijski modeli stanovništva Republike Hrvatske, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet, Zagreb.
12. Lončar, J., 2023: Razlike u regionalnoj političko-geografskoj percepciji na primjeru Međimurja i Podravine, Podravina: časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja 22 (43), 120-135.
13. Maldini, P., 2014: Politički i administrativni aspekti regije: regionalizam, regionalizacija i regionalna politika, Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku 1 (1), 125-153.
14. Nikić Čakar, D., Čular, G., 2022: Democratic Consolidation and Electoral System Change in Croatia: What Is Wrong with the Proportional Representation?, Political Studies Review 20 (4), 564-577.
15. Nohlen, D., 1992: Izorno pravo i stranački sustav, Školska knjiga, Zagreb.
16. Palić, M., 2012: Učinci primjene razmjernog izbornog sustava u Republici Hrvatskoj. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 1, 49-58.
17. Podolnjak, R., 2012: Što treba mijenjati u hrvatskom izbornom sustavu?, Informator: instruktivno-informativni list za ekonomska i pravna pitanja 60 (6053), 1-8.

18. Podolnjak, R., 2013: Suvremeni hrvatski izborni inženjering kao sofisticirani oblik izborne manipulacije, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu 63 (1), 155-187.
19. Raos, V., 2023: Listovni razmjerni sustav u Hrvatskoj nakon 20 godina: izuzetan ili tipičan?, Anali hrvatskog politološkog društva 20 (1), 0-19.
20. Ribeiro, D., Madaleno, M., Botelho, A., 2022: Determinants of voter turnout, Journal of Behavioral Economics for Policy, 6 (1), 73-84.
21. Sever, M., 2016: Koliko je kriv Victor D'Hondt: analiza i simulacija izbornih rezultata 2015. i 2016. godine, Političke analize 7 (27), 16-21.
22. Tadić, T., 2003: D'Hondtova metoda raspodjele, Playmath 1 (2), 48-50.
23. Tadić, T., 2015: Proporcionalnost D'Hondtove metode i izborni sustav u Hrvatskoj, Poučak 16 (63), 64-79.
24. Žugaj, M., Šterc, S., 2016: Hrvatske izborne jedinice — postojeći nesklad i buduće promjene, PILAR: časopis za društvene i humanističke studije XI 22 (2), 9-33.
25. Ustavni sud Republike Hrvatske (2024): Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-4116/2023, NN 20/2024.
26. Vlada Republike Hrvatske, 2023: Predstavljen novi model izbornih jedinica, Dostupno na: <https://vlada.gov.hr/vijesti/predstavljen-novi-model-izbornih-jedinica-cak-78-posto-biraca-ostaje-u-istim-izbornim-jedinicama/38388?lang=hr> (pristupljeno: 2. 6. 2024.).
27. Weiner, M., Teitelbaum, M. S., 2001: Political Demography, Demographic Engineering. Berghahn Books.
28. Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor NN 114/23, 125/23
29. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19

IZVORI

1. DZS RH, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2022: Konačni rezultati Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine.
2. DZS RH, Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, 2023: Priopćenje 7.3.2. Procjena stanovništva Republike Hrvatske krajem godine.
3. DIP RH, Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske, 2024: Rezultati izbora zastupnika u Hrvatski sabor. Dostupno na: <https://www.izbori.hr/site/izbori-referendumi/izbori-zastupnika-u-hrvatski-sabor/izbori-zastupnika-u-hrvatski-sabor-2024/aktualnosti-3862/rezultati-3865/3865> (pristupljeno: 20. 5. 2024.).
4. DIP RH, Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske, 2020: Arhiva izbora. Parlamentarni izbori 2020. Dostupno na: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/index.html#/app/parlament-2020>. (pristupljeno: 2. 6. 2024).

SUMMARY

According to the share of votes won in 2024, the clear dominance of the HDZ coalition, which won 64 out of a total of 76 LSGUs, is determined in IV. electoral unit. Compared to 2020, the relative election winner in most LSGUs remained unchanged in relation to the 2020 parliamentary cycle. The traditional dichotomous division into Croatian Democratic Union (CDU) and Social Democratic Party (SDP) in IV. electoral unit weakens from east to west, while the fragmentation of the voters grows in the same direction. Part of Koprivnica-Križevci County, which from 2023 belongs to the IV. electoral unit is more heterogeneous in the political sense due to the strengthening of new political options, in contrast to the traditionally homogeneous area of Osijek-Baranja County and Virovitica-Podravina County with a high percentage dominance of right-wing political parties led by the HDZ. By applying D'Hondt's method of distributing votes into parliamentary mandates, the electoral outcome of the list was simulated, applying their achieved result in 2024 to the old borders (until 2023). The simulation parameters show how the final election outcome in IV. electoral unit changed only for the leading parties, in this case in favor of the CDU coalition (one mandate more), and to the detriment of the SDP coalition (one mandate less). In other words, the coalition led by the SDP was the biggest winner of the spatial correction of electoral boundaries, while the mentioned changes least favored the coalition with the best absolute and relative results, i.e. CDU's coalition.